

Hónapló

Dalos György

Drónok és ösztöndíjak

Berlin, 2020. január 23.

„Hát megölték a Ferdinándot – mondta a takarítónő Švejk úrnak. – Melyik Ferdinándot, Müllerné? – kérdezte Švejk tovább masszírozva a térdét. – Két Ferdinándot ismerek. Az egyik a Průša drogista szolgája, tudja, aki egyszer megivott tévedésből egy üveg hajszeszt, aztán ismerem még a Kokoška Ferdinándot, amelyik a kutyapiszkot szokta összeszedni a házakból. Egyikért se nagy kár.”

Újra meg újra belenézek a felülmúlhatatlan vígeposzba, a könyvbe, amelyet először tizenhárom évesen olvastam, s amelyet bárhol kinyithatok, otthonosan érzem magam benne. Most megint eszembe jutott egy drámai esemény kapcsán: e hó elején a bagdadi repülőtér közelében halálos dróntámadás végzett Kászem Szolejmáni tábornokkal, az iráni Forradalmi Gárda különleges egységének parancsnokával. A merényletet Trump elnök rendelte el. Az eset felkavarta a közvéleményt, többen helyi háborútól, sőt nukleáris infernótól tartottak, mivel a főszereplők kisebb-nagyobb mértékben atomfegyverek és rakéták birtokában vannak.

Szerencsére a világégés ezúttal elmaradt, én pedig eljátszadotam azzal a gondolattal, miként beszelném el az ügyet *Jaroslav Hašek modorában*. Próbálok. „Hát megölték a Szolejmánit – mondta a takarítónő Švejk úrnak. – Melyik Szolejmánit? – kérdezte Švejk tovább masszírozva a térdét.”

Innentől a játék nem folytatható. Másik Szolejmánit nem ismerek, a perza tábornokot is csak a vastag betűs újsághírből. A szarajevói napról, a merénylet végrehajtóiról és áldozatairól számtalan krónika szól, könyvek, filmek készültek róla, a derék katonáról világszerte kocsmákat neveztek el, a merénylő Gavrilo Principnek pár éve szobrot emeltek a bosnyák fővárosban. A trónörökös halványuló emlékét csupán a róla elnevezett benešovi Ferdinand Sörfőzde hirdeti. Az akkori tetteshez és áldozatához annyiban van személyes közöm, hogy nagyapám a trónörökös meggyilkolása ürügyén kitört háborúban esett orosz hadifogságba, ahonnan nem tért vissza többé. Szolejmánihoz még ilyen közvetett viszonyom sincs, sajnálni semmiképpen sem sajnálom – munkahelyi baleset –, de a halálának sem örülök. A hazai nyilvánosságban zajló vita is legföljebb annyiban foglalkoztat, hogy az egyes véleményekből kisejtem, mely kormánypárti vagy ellenzéki áramlat szólal meg bennük a nálunk szokásos szellemi árukapcsolásként. Engem valójában az egészből a drón foglalkoztat leginkább. Ez a pilóta nélküli repülő szerkezet lehetővé teszi, hogy a kiszemelt célpontot több ezer kilométernyi távolságból el lehessen találni, és ehhez elég

egy íróasztal, rajta a képernyős készülékkel és billentyűzettel, no meg egy kiképzett személy, aki kényelmes fotelben ülve egy vagy több kattintással gondoskodik arról, hogy a megadott objektum, esetleg személy valahol Szómáliában vagy Afganisztánban néhány perc múlva a levegőbe repüljön. Ehhez nem kell az ellenséget ismernie vagy gyűlölnie, buzgalmát főleg hazafias harci dalokkal fokoznia, ő maga nincs veszélyben, kivéve persze azt az esetet, ha tőle szintén több ezer kilométerre egy hasonlóan felkészült szakember őt és tartózkodási helyét veszi célba. Egy bizonyos: az „íróasztali tettes” fogalma immár szó szerintivé válik, nincs szükség lövészárkokra, megerősített településekre, kimerítő előnyomulásokra, visszavonulásokra. Csak ellenség legyen, a többi logisztika kérdése.

Ami kicsi hazánkat illeti, a politika által generált gyűlöletkultúra kísértetiesen hasonlít ehhez a drónhadviseléshez. A színhely jobbára itt is az íróasztal, a fegyver lehet egyszerű laptop, a robbanóanyag, névvel vállalt vagy névtelen, igaz vagy hazug állítás, hiteles vagy annak tűnő lejárató közokirat, szélső esetben fél- vagy egészen meztelen fénykép az ellenfélről. Ugyanígy fotelből küldhetők a célzott vírusok, barátságos meleg szobából indulhatnak csatába a hackerek, bárkit bárhonnan érhet támadás, akinek nem tetszik, forduljon a bírósághoz, az majd post festum vagy post mortem eldönti, hogy tényállítás vagy véleménynyilvánítás esete forog-e fenn. Különben a vélemény szabad, már csak ilyen a demokrácia klímaválság idején. Legföljebb a közélet levegője telik meg szén-dioxiddal, metánnal, fluorozott szénhidrogénnel, és mi magunk kapkodunk egyre sűrűbben a hiánycikké váló friss levegő után.

*

Bartók Imre 34 éves regényíró munkáit nem ismerem – az utóbbi években sajnos valamelyest meglazult a kapcsolatom az otthoni irodalmi élettel. Most azonban eljutott hozzám egy nyilatkozata, amelyben visszautasítja a Térey Jánosról elnevezett írói ösztöndíjat. Azzal érvel, hogy a juttatás körülményei nem tisztázottak és Demeter Szilárd, a PIM főigazgatója, az ösztöndíj átadója számára nem elfogadható referencia, lévén ő az áldatlan „kultúrharc” egyik fő kezdeményezője.

Mindenekelőtt megjegyzendő, hogy a napokban 45 középkorú szerzőnek megítélt ösztöndíj az eddigi legbőségesebb személyre szabott irodalmi támogatás. Összege – havi bruttó 320 ezer forint – meghaladja a Móricz Zsigmond- és az Örkény István-stipendiumét, időtartama pedig nem egy, hanem öt évre biztosít megélhetést a jutalmazottaknak. A díj kiadásának módszerét valóban lehet kifogásolni: a bírálóbizottság névsora nem nyilvános, az ajánlásra hivatott intézmények túlnyomóan a kormány oltalma alatt működnek. Kényesnek találok azt a feltételt, hogy az ösztöndíjban részesülők két év múlva beszámolni tartoznak időközben végzett munkájukról, Demeter Szilárd vétőjoga pedig szerintem abszurdum. Mégis: havi 320 ezer forint a magyar irodalom több mint hét szűk esztendejében valóságos áldás lehet annak, aki kapja. A díjazottak listája elfogadható – számos idősebb író van benne, akiknek műveit régebbiről ismerem és kedvelem. Főleg azonban minden megértésem azoké, akik a hivatalos kultúrpolitikával szembeni fenntar-

tásaik dacára elfogadták az ösztöndíjat. Isten ments, hogy ezt a döntésüket politikai vagy erkölcsi szempontból elbíráljam vagy akárcsak mérlegeljem is. Éljenek (meg) és írjanak.

Más a helyzet Bartók Imre lépésével. A tisztességnek vannak fokozatai. Az az érve, amely a juttatás körülményeire vonatkozik, természetesen megfontolandó, és a Demeter Szilárd szerepével kapcsolatos fenntartásai is érthetőek. Legfontosabb mégis nyilatkozatának az a mondata, amely a vele együtt jutalmazott Orbán János Dénesre, az Előretolt Helyőrség írócsoport vezetőjére, a kultúrharc emblemikus alakjára utal. „Lehet nézegetni a díjazottakat innen, onnan, de hát mégiscsak OJD az, aki az elvbarátaival egykét éve még más írók, többek közt a barátaim ellen uszított a pártlapban (vagyis a *Magyar Nemzet*ben és az oda beolvadt *Magyar Idők*ben – D. Gy.)” Ez az első olvasásra akár szeszélyesnek is vélhető indoklás nem másra, mint a barátokhoz való hűsége hivatkozik, amelyért érdemes odadobni öt éven át bruttó 320 ezer forintot. Megvallom, ez a személyes, régimódi gesztus tetszik nekem.

*

Mint említettem (*Mozgó Világ*, 2019. október), egy felnőttképzésre szakosodott erfurti kiadónak írok brosrúrát a Párizs környéki békeszerződésekről. Ezek főleg a francia fél által megszabott forгатókönyv szerint készültek. 1919. április közepéig a vesztes államok egyetlen diplomatáját sem hívták meg tárgyalni, s ekkor is csak azért, hogy átadják nekik az ultimátumszerű békefeltételeket. Elsőként a weimari köztársaság képviselőit szólították fel, hogy záros határidőn belül jelenjenek meg Versailles-ban a szerződéstervezet átvételére. Az Hôtel de Reservoirs-ban és a környékbeli villákban szállásolták el őket, ugyanott, ahol fél év múlva a magyarokat. A száznyolcvan főnyi küldöttséget igyekeztek teljesen elszigetelni a külvilágtól, és a Berlinnel fenntartandó távirati és telefon-összeköttetésük is akadozott. A ceremónia pedig egyre csak váratott magára, s a küldöttek megfigyeltnek, kikémleltnek érezték magukat. Végül május 7-én eléggé megviselt idegekkel és rossz előérzetekkel jelentek meg az Hôtel Trianon nagytermében, ahol a szövetséges és társult hatalmak képviselői, valamint újságírók és különleges meghívottak fogadták őket. Clemenceau rövid megnyitóbeszédében vázolta a németek háborús bűnösségét, majd megkérdezte, kíván-e még valaki hozzászólni. Gróf Brockdorff-Rantzau német külügyminiszter jelentkezett szólásra. Szemben a francia elnökkel, hosszabb szónoklatot tartott, amit még a mondatról mondatra történő tolmácsolás is lassított, így csökkentette érvelési erejét és retorikai értékét.

Ami azonban minden jelenlévőnek feltűnt: a német küldöttségvezető beszéde alatt mindvégig ülve maradt, és ezt még a németek is felrötták neki, valamint a sajtóban is minimum fauxpasként, a diplomáciai udvariasság mellőzéseként értékelték. A történészek máig vitatkoznak azon, hogy a nemesi neveltetésű Brockdorff-Rantzau valóban az elszenvedett megaláztatásért akart-e ezzel a gesztussal bosszút állni, vagy mint mások vélik, teljes idegkimerültsége folytán egyszerűen képtelen volt szólásra emelkedni. Valóban: a szertartás hazafiként és emberileg olyannyira megviselte a grófit,

hogy amikor évek múlva szélütést kapott, azt mondta: „Nem félek a haláltól, én már Versailles-ban meghaltam.” Ám ha mégis az ülő bíróság előtt álló vádlott látszatát akarta elkerülni, a gesztus így is tiszteletre méltó lett volna. Mellesleg a későbbi békefeltételeken sem változtatott az, hogy Renner osztrák kormányfő ékes franciasággal, Apponyi gróf pedig többnyelvű filippikával próbálta elkápráztatni a győzteseket. Vannak olyan helyzetek, amelyekben a tiszteletlenség vigaszát megengedhetjük magunknak.

Hargitai Miklós

Azt írja az olvasó

Minden újságírónak van kedvenc olvasói levele. Nekem is, jó tizenöt éve kaptam, a népszabadságos években, de mostanában nincs olyan hét, hogy eszembe ne jutna. Erről természetesen nem a feladó tehet, hanem az idő, amelyben élünk. Voltaképp a kedves olvasó éleslátását dicséri, hogy ő már másfél évtizede megsejtett valamit a mából. Mielőtt ismertetem az igen rövid olvasói levelet, sok minden másról is mesélek.

Az újságíró és a közönség kapcsolata olyan szelete a médiában dolgozók munkájának, amelyről ritkán esik szó. Pedig akadnak szép történetek. Hogy mást ne mondjak, a *Népszabadság* bezárásának napjaiban számolatlanul kaptam a leveleket és a telefonhívásokat olyan emberektől, akiknek addig a létezéséről sem tudtam. Akkor viszont kiderült: személyes veszteségként élik meg, hogy kedvenc lapjuk kedvelt szerzői, akik addig hozzátartoztak a mindennapjaikat komfortossá tevő szellemi ökoszisztémához, a továbbiakban nem lesznek velük. Én addig nem néztem ilyen szemmel a saját tevékenységemet, a közönséggel való kapcsolattartásom leginkább a hol gyalázkodó, hol – ritkábban – dicsérő, hol pedig információkat közlő, legtöbbször feladó nélküli üzenetek fogadására korlátozódott. A fent említett levél, illetve benne az örökbecsű mondat is névtelen szerzőtől érkezett. Olyan tömör és sokrétegű, akár egy Ady-verssor. Benne van egy egész korszak – nem csak a tizenöt évvel ezelőtti, a mostani is –, az alul és felül lévő viszonyrendszere, a hatalom és a nyilvánosság, a tartalomgyártók és a befogadók korrelációja, meg még annyi minden, amit behallunk/beleolvasunk. Sajnos az alkotóval nem tudtam kontaktusba kerülni, és őszintén szólva azt is kevéssé tartom valószínűnek, hogy rendszeres olvasója lenne a *Mozgó Világnak*. Ha mégis, akkor ezúton szeretném jelezni neki, hogy a mag, amit elszórt, termékeny talajra hullott. Merthogy minden betűvető erre vágyik: hogy a gondolatai tovább éljenek, túléljék esetleg őt magát is, megtermékenyítsék más emberek gondolkodását, segítsenek a világ megértésében, rejtett összefüggéseket láttassanak. Én ezt mind megkaptam attól az egy mondattól. Az ismeretlen mester nem dolgozott hiába.

Most azonban elsősorban arról szeretnék beszélni, ami miatt a már-már közmondáserejű népi bölcsesség visszatérően eszembe jut. Természetesen a sajtóról és a média működésének friss turbulenciáiról van szó. Két egykori népszabadságos – a közelmúltig a *168 Óránál* dolgozó – kolléga, egy szakújságíró és egy szerkesztő is hírhamisítás gyanújába keveredett a minap, amiről volt alkalmam polémiát folytatni az ellenoldali sajtóban dolgozó munkatársakkal. Egyikük, Ágoston Zoltán részletes Facebook-bejegyzése előzőleg, mondjuk úgy, erősen árnyalta az eleinte szimpla sajtóműhibának tűnő esetet. Akik esetleg kimaradtak belőle: a *168 Óra* online verziója leadott egy riportot a miskolci kórházból, ahol állítólag kéretlen, ám etnikai színezetű sterilizációs műtétet hajtottak végre egy roma hölgyön, amit a kórház hazugságnak nevezett, mire a hetilap főszerkesztője, elismerve úgymond a vétéséget, eltávolíttatta az inkriminált cikket, minek következtében az érintett újságírók felhagytak a *168 Óránál* történő munkavégzéssel. Az ügy minden elemében ritkaság: unikális a téma, az álláspontok kibékíthetetlen ellentéte, a részletes dokumentáltság, a főszerkesztő radikális közbeavatkozása és a sztori utóélete is. Abban a pillanatban, amikor mindezt megpróbálom naplóbejegyzéssé formálni, ember legyen a talpán, aki a rendelkezésre álló publikus információk alapján üzembiztosan el tudja dönteni, hogy mi történt. Én magam inkább a szubjektum felől közelítettem, azt a magánvéleményt osztva meg a jobbra író szaktársakkal, hogy a szerkesztő és a szerző is a *Népszabadságnál* nőtt fel, ahol az álhírgyártás és a sajtópervesztés nem volt a szocializáció része, emiatt tehát abból indulnék ki (ez csak vélelem, nem állítás), hogy alapvető sajtószakmai hibát nem vétettek. Amire természetesen megkaptam, hogy ahol az ominózus Teller-levél belefért, ott ne legyünk olyan nagyra a pedigrével.

Nos, halotról vagy jót, vagy semmit – nem Teller Edére, hanem a *Népszabadságra* értem –, mindenesetre, ha a 2016 októberéig létező napilap tisztességével szemben egy olyan 2003. szeptemberi eset hozható föl ultima ratióként, amelynek ráadásul a maga idejében nagyon súlyos személyi és szervezeti konzekvenciái voltak, akkor hadd maradjak büszke az ottani normákra. Válaszoltam, és nem voltam rest megjegyezni azt sem, hogy 2018-ban 109 helyreigazítási pert bukott a kormánymédia (2019-es adat még nem áll rendelkezésre). Egyben fölidéztem egy szintén mostanában történt skandalumot, amikor az MTI, vagyis a közpénzmilliárdokból üzemelő nemzeti hírügynökség híre szerint egy egyházi elöljáró azzal vádolta meg a Helsinki Bizottságot, hogy gyufásdobozokban szállít csótányokat a börtönökbe, így segíti az elítélteket a kártérítések kieszközlésében. Itt utóbb az derült ki, hogy a lelkész még csak hasonlót sem állított (a szóban forgó MTI-anyagot mindenesetre elmentettem az utókornak; tankönyvi példának jó lesz). A nyugalmazott püspök mindenesetre helyreigazítást kért, a Helsinki Bizottság perel, az igazságot pedig majd megtudjuk (vagy nem).

Turbulenciákat emlegettem, merthogy nem csak ez a két eset van, hanem számos, már-már számtalan. Nagy erők dolgoznak azon, hogy a sajtó minél inkább hitelvesztetté váljon; én még azt is meg merném kockáztatni, hogy

ha a sötét oldal – döntse el ki-ki tetszése szerint, hogy melyik az – rendszeresen lebukik is, az még mindig nem túl nagy ár azért, hogy a közönség a zsigeri ösztönökre ható, „ismét rabolt a migráns” típusú közléseken kívül lehetőség szerint mindent kételkedve fogadjon, vagy elengedjen a füle mellett. Egy olyan közegben, amelyben már senki sem hisz el semmit, fölértékelődnek a saját hangú megszólalások. Konkrét példát idézve, ég és föld a különbség aközött, hogy a főpolgármesterről valakik valamit mondanak, vagy ő maga mond valamit élőben, kamerák és mikrofonok előtt. Karácsony Gergely látszólag egy gondosan fölállított csapdába sétált be, amikor bement a közmédia stúdiójába interjút adni: mint láttuk, az volt a szerkesztői (?) koncepció, hogy megalázott, hitelvesztett politikai hullaként fog onnan kikullogni. A mindannyiunk adójából működő médiagólem mindent meg is tett azért, hogy így legyen – az, hogy végül másként alakult, és nemhogy az erkölcsi, de a kommunikációs babért is Karácsony aratta le, a legkevésbé sem az elvileg a sokszínű és pártatlan köztájékoztatásra fölesküdtött sajtókatonákon múltott.

Arra viszont mindenképpen jó volt a médiatörténeti jelentőségű interjú, hogy megtudjuk: képesek ők így is kérdezni – kíváncsian várom, mikor csilantják meg ezt a képességet mondjuk Orbán Viktorral az Orbán család vagyonosodása, Rogán Antallal a volt feleségének kilapátolt állami pénzek, netán Mészáros Lőrincsel a Mészáros és Orbán családok egymásba fonódó üzleti érdekeltségei tárgykörében. Abszurd a föltételezés? Tessenek utánanézni, mit ír elő a Közzolgálati Kódexnek nevezett szabálygyűjtemény. A ma még sajnos nem törvényi szintű, de így is kötelező érvényű szabálykönyv szerint a közmédiának nem az a feladata, hogy véleményt alkosson helyettünk bármiről, hanem az, hogy semleges nézőpontból ellásson minket minden olyan releváns információval (érveket ütköztetve, különböző álláspontokat bemutatva, vitahelyzeteket teremtve), amelynek alapján mi magunk ki tudjuk alakítani a véleményünket. Releváns információ, hogy mennyivel lett gazdagabb a miniszterelnök családja 2010 óta, és hogy a gazdagodásnak milyen mértékben volt a forrása a közvagyon? Érdekli az embereket? Fontos lenne tudnunk ahhoz, hogy megalapozottan hozhassunk politikai döntéseket? Kíváncsi lenne a közönség egy ilyen műsorra? Biztosítottak egy ilyen műsor elkészítésének technikai és pénzügyi feltételei a közmédiánál? Van bármi elfogadható ok rá, hogy ezt a műsort még nem láttuk?

A válasz az utolsó kérdésre nyilvánvalóan az, hogy nem, én mégis biztos vagyok benne, hogy 2022 májusáig ilyen vagy hasonló műsorszámot nem fog leadni a köztvé. Simán lehet persze, hogy mindezt csak az elfogultság mondatja velem, ami egy újságírótól nem korrekt hozzáállás. Ezért is veszem elő sokszor az elmém kredencéből az anonim olvasómtól ajándékba kapott szentenciát, hátha inkább neki van igaza: „Ne prejudikáljunk, várjuk meg, mit hazudnak!”